

ISSN 0353-8559

RAGUSA

**DUBROVČANIN
U NJEMAČKOJ DRAMI:
ACHIM VON ARNIM,
MARINO CABOGA**

DUBROVNIK

2-3/2004.

MATICA HRVATSKA

**PROZA
POEZIJA
DRAMA
ZNAOST
OGLEDI
OSVRTI**

Pepita Turina

Tri božićne i još jedna priča

UTOČIŠTE ZVONA

Dječak sa svojim ocem krene pustinjom. Hvatao se sumrak, a vjetar je od pijeska načinio oblike poput kipova, pa kako se svjetlost nagnula, poprimili su različite boje.

Otac je hodao i plakao. Ostao je bez žene pa je sve napustio i krenuo u potragu za novim podnebljem gdje ga ništa neće na nju podsjećati. Dječak ne bijaše toliko tužan. Imao je devet godina i bio je uvjeren da mu je majka zamrla na neko vrijeme pa da će opet doći igrati se s njime i biti uz njega.

Rasla je noć, a s njome i hladnoća. No, oni su nosili zavežljaj pokrivača i nekoliko drugih stvari koje nisu bile preteške. Zavezan zamotak imao je dvije ručke sa svake strane pa su ga njih dvojica lako nosila.

Kad se umoriše od hoda, prostriješe prostirku po mekanom pijesku i legoše na počinak.

Rano se probudiše i osjetiše se izgubljenima. Zatekli su se na bespuću i pijesak je bio gladak i jako bijel, nigdje nikakvih tragova, nije mu se nazirao ni početak ni kraj.

Unatoč tome što su osjećali da su zalutali, nastave put. Nakon pola sata krajobraz se gotovo nije nimalo promijenio, kad najednom pred njima se pojavi nekakvo selo. S vrha padine gledali su kako se pod njihovim nogama steru redovi napola srušenih zidina, a kroz prazne prozorske otvore i vrata nazirala su se zvona različitih veličina i metala. Neke je pokrenuo lagani povjetarac pa se oglasi skladna zvonjava iz više zvona.

Bi im milo što su usred pustinje naišli na selo sa zvonima. I dječak strči niz strminu ne bi li što prije stigao do njega.

Prolunja njegovim ulicama, ako se to tako može kazati, i opazi nekog starca koji je zastajkiavao pored svakog zvona. Priđe mu a da nije znao da on bijaše čuvar legenda o zvonima koja su donesena na ovo mjesto kako bi on kazivao priče o njima onome koji ih želi slušati.

Dijete, pogledavši najmanje koje je visjelo na stabljici paprike, upita:

— Tko ga je tu stavio?

— Ja — reče vremešni čovjek. — Donijeli su mi ga. Donio mi ga je neki mladić i ovako mi je rekao:

— Ja sam se s njime igrao otkako mi ga je neki gospodin skinuo s božićnog drvca i darovao. Sad sam odrastao. Više se s njime ne igram. A k tome, odlazim daleko i ne mogu ga ponijeti sa sobom. Ne mogu iliti ne želim. Možda bi se moglo i naći neko mjestance u mojoj prtljazi. No, nosim toliko drugih stvari koje mi se više sviđaju u mojim sadašnjim godinama. A ono će ovdje biti među svojom braćom, zvonima, i bit će sretno.

Poslušavši njegovu priču, dječak ga dirne. Nije to samo oblikom bilo zvonice. Njegov se batić zanjiše i udari u plave stijenke, a i on bijaše plave boje pa odjekne slabi zvon, nježan i ugodan.

— A koje je zvono najveće? — upita u želji da prijede u drugu krajnost, od najmanjeg do najprostranijeg zvona.

— Daleko je — reče zvonar. — Kad zanoći, možeš poći do njega. Danas ne mogu ići s tobom, a sutra kad ga budeš vidio, ispričat ću ti i njegovu priču.

Razrogačenog pogleda od znatiželje gledao je starca i kad je on prestao govoriti. Njegove su oči izgubile želju za snom iako je već bilo vrijeme za spavanje. Nestrpljivo je čekao da se smrači. I padne noć i nebo se osu sjajnim zvijezdama, a onda je pod jasnom svjetlošću punog mjeseca neumorno hodao sve dok se nije našao pred golemim zvonom, a ono nije visjelo, nego je stajalo nagnuto na zemlji.

Priđe mu pa uđe u njega. Dodirne ga i htjede pokrenuti njihalo, ali ne uspije. Činilo se nemogućim da su ljudi, pa ma koliko jaki bili, smogli toliko snage da bi na nekakav način donijeli ovo zvono. Kako? Mora da se u to umiješala neka nadnaravna sila. Ili su ga baš ovdje napravili.

Začu svoga oca kako ga doziva. Odazove mu se, a njegov je glas bio poput odjeka zvona, divan, snažan i dug. Otac krene za tim glasom kao da je iz neba odzvanjao, i nađe svog sina.

Prospavali su tu noć pod pokrivačem zvona i bilo im je kao u zvučnoj kutiji. Pa premda je ono bilo od tvrdog metala, činilo im se da njihova tijela lebde na blagim tonovima harfe, božanstvene glazbe.

Kad se otac probudio, rekao je svome sinu:

— Trebamo otići iz ovoga sela. Moram potražiti posao. Ovdje ga neću naći.

— A ja bih mogao ostati?

Prema načinu kako je pitao, bojažljivo i prepuno žudnje, otac je shvatio da su mu sina osvojila zvona. Sjeti se da bi njegova ljubav prema zvoncima mogla potjecati od dječje igračke sa zvončićima koju je imao kao sitno dijete. Njegova se žena, otkako se dijete rodilo, služila tom zvečkom da bi dijete razveselila i zabavila. Sjeća se akrobata i pajaca koji su stigli u mjesto gdje su oni živjeli, a odjeća im je bila ukrašena praporcima. Njegov je sin očarano išao za

njima, zaustavio jednoga i zamolio ga da mu pokloni zvončić. Najmlađi skine sa svoje bluze najljepšega i daruje mu ga. I dandanas, u to nije sumnjao, njegov ga sin zacijelo nosi u svojem džepu. Pomisli kako mu sinu ovo mjesto ulijeva povjerenje. Ovdje ne bi moglo biti zloduha jer vrag ne može prebivati tamo gdje su zvona. Niti vještice. Zvona štite od uroka.

Odluči otići i ovdje sina ostaviti.

Dječak postade zvonarov pomoćnik. I počne se osjećati gospodarom zvona i dijelom priča o njima, sada već proširenima njegovom maštom, a i novim zvonima koja su stalno pristizala. Naučio je prepoznavati metale od koji su sačinjeni, različite veličine njihovih zvonkih tijela. Bilo je zvona od dragocjenih metala, zlata i srebra, plemenitih, teških i laganih, od bakra, cinka i aluminija. Znao je prepoznati njihove odjeke. Katkada je slijedio povjetarac i hvatao zvuke netom su nastajali. Uspinjao se po opasnim mjestima kada bi ga za ruku pridržavao prijatelj zvonar. Zvona su bila različitih boja, što je ovisilo o metalu od kojega su napravljena, o vremenu i starosti koja ih je patinirala. Lakše je povjetarac pokretao pa su se katkad oglašavala skupa, a katkada jedno za drugim ovisno o naletu vjetrića i njegova vrludanja. Kako li se divno čula zvonjava u prozirnom zraku sela na sjeveru. Uspinjala se u preplavom nebu bez ijednog oblačka i razlijevala se čitavim krajem! Jednoga dana, gle čuda, udari tuča i zvona zazvoniše s vanjske strane dok su im njihala mirovala, a bubnjava se umnožavala bez jeke. Udarci ledenih zrnca ispunjavali su zrak kratkim i zamirućim, sitnim zvucima.

Zvona su postala najbolji dječakovi prijatelji. Razgovarao je s njima, a mrmor njihovih odgovora znao je samo on razumjeti i objasniti.

Zvona bez zvonika, zvona s potopljenih i poslije nađenih brodova, otkrivena u skrovištima gdje su ih odnijeli iz straha od ratnih neprijatelja i lopova koji su ih htjeli ukrasti poradi vrijednosti metala, a ne radi obreda. Bilo je zvona koja su isplivala iz rijeka i jezera gdje su bila potopljena, a kolale su čudne priče o tome kako katkad ispod vodene površine zvone zbog otjecanja struje, pa se vjerovalo se da ih na zvonjavu pokreće neka tajanstvena ruka. Nije tu nedostajalo ni brodskih zvona koja su služila za poziv na jelo, te školskih kojima su označavali početak i kraj odmora. No, ovdje se nisu nalazila da služe za ono za što su bila napravljena. Bijahu slobodna. Zvonila su po svojoj volji, na povjetarcu, kad bi ih netko zanjihao, bilo kada, a ne da bi se držala nekog čvrstog reda i rasporeda, bez obveza koje su trebala ispunjavati.

U danima Velikog tjedna, točnije u petak kada zbog Isusove smrti na križu sva zvona na kršćanskom svijetu zanjeme, tamo ona nastavljaju i dalje uobičajeno zvoniti. U tom selu nije se zvonilo za mrtve, nije se čuo mrtvački zvon na ukopu, nisu se zvonjavom pozivali vjernici da pristupe obredu u crkvi.

No, podigne se arkandelski vjetar u dvanaest sati noću prvoga dvadeset četvrtog prosinca kojega se dječak zatekao u selu. Bijaše to poput vjetrova nastaloga od zamaha krila, i on stvori vrtlog zvukova. U valovima su se uzdizali,

rasli i nestajali poput zapljuskivanja mora. To neobično rasipanje zvukovlja odjekivalo je beskrajnim daljinama.

Zapanjen, dječak je slušao zvonjavu svih zvona koja je zvečala kristalnim zrakom. Neka nevidljiva ruka skladno je upravljala njihovima i ugađala jedinstvenu svirku kao da je stvara u isto vrijeme golemi zemaljski i nebeski orkestar. A skladba je u sebi sadržavala pjev ptica, šum mora, pjesmu vodenih brzača i druge glasove prirode.

Dječak više nikad nije htio prespavati Badnjak, noć uoči Božića, dvadeset petog prosinca. Slušao ih je cijeloga života. Dječak, zreo čovjek, starac očekivao je tu glazbu zvona, a ona se događala samo jedanput u godini u slavu Isusova rođenja već dvadeset stoljeća.*

STABLO KAMENRUŽE

Živio je na jednom od mnogobrojnih otoka arhipelaga Chiloéa. Bio je jedan od najboljih drvorezbara u čitavom kraju. U svakoj kući, u svakoj crkvi, u svakoj školi bijaše njegov poneki vjerski lik, božićne jaslvice sa svim figurama, od Djeteta — Boga do životinja, pastira, sveta tri kralja, pa čak likovi iz poznatih bajki, kao što su Caleuche ili Pincoya, zatim kola, ribe i barke.

Jednog popodneva, iskrcavši se iz brodića kojim je oplovio različita mjesta, ugleda na obali veliku granu neviđene boje. Kora joj je bila mokra pa je kroz njezine raspukline izbijala ružičasta boja nalik na put novorođenčeta, i to ga navede na pomisao kako bi to drvo divno poslužilo za izradu, jer bio je mjesec prosinac i bližio se Božić, kada bi obično mnogo radio.

Sa svih su mu strana tražili prizore iz Kristova rođenja. Uzme granu i malo je izvuče da se osuši.

— Sutra ću vidjeti što mogu od nje napraviti. Sutra — izusti vrlo zadovoljan.

Sljedećeg dana rezbar uzme svoj najbolji alat pripremajući se za obradu lijepe grane, a ona se bila osušila i poprimila još ljepše preljeve najnježnijih boja. Kad je pokušao isprobati koja mu se vrsta drveta posrećila, nož se savine kao da je naišao na kamen i umalo se slomi. Iznenadi se i promijeni način rada, pokuša oguliti koru, ali mu i to ne pođe za rukom. Pokuša s dljetom, upotrijebi drveni malj i sav alat koji je imao, pa čak i ručnu pilu, i ništa mu ne uspije učiniti od čudne grane.

* Priča je objavljena u časopisu *Mampato*, 12/12. 1973., Santiago; u literarnom prilogu novina *El Magallanes*, Punta Arenas, 6/4, 1986. i u zbirci priča za djecu *Libro Chile en cuentos*, 2002, a dobila je posebno priznanje na natječaju *Atlantida*, Buenos Aires, 1982. — Op. prev.

— Ovo je kamenruža — pomisli. Cijeli bogovetni dan nije ništa drugo radio nego razbijao glavu kako otkinuti barem neku lijepu grančicu, ali sve je bilo uzalud.

Noću dvadesetog dana mjeseca prosinca sruči se oluja s grmljavinom i sijevanjem. Rezbar je čitavu noć spavao jer se naviknuo na vremenske promjene, i pljuštanje kiše, šum valova, udarci vjetrova, bljeskovi munja pratili su mnoge njegove noći. Kad je ustao sljedećeg jutra i krenuo na morskou obalu, opazio je da je munja bila rascijepala granu kamenruže i pretvorila je u tisuće divnih zagasitoružičastih cvjetova koji su zaplivali između pjenušavih valova, a samo mu je nekoliko ostalo na dohvatu, posađenih po pješčanoj obali. Pokupi ih i pridruži ih jasicama koje je raznosio po otocima. S vremenom je doznao da je na četrdeset otoka arhipelaga stiglo mnogo tih cvjetova; djeca su ih skupljala i njima ukrašavala crkve, škole, svoje domove. Ostale je more odnijelo do podnožja stabla-majke od koje je grana bila odlomljena, jer se sve kćeri-grančice odvajaju od stabla-majke i moraju naučiti živjeti same, i svaka se po svijetu množiti.*

KONJI PROMIJENIŠE BOJU

Došli su na svijet različitoga dana, neki prije, drugi poslije, od različitih očeva i majka, neki riđani, drugi dorati, ovi šareni, oni pjegasti, a najčešće smeđi, zagasito tamni, gotovo crni. Bili su svih boja koje konji mogu imati, osim bijele jer u tom kraju nikad nije bilo bijelih kobila niti konja te boje.

Bijahu lijepi i poluidivlji. Nitko im nije podrezivao grivu niti rep, nikad nisu vidjeli škare. Hod im je bio gibak, opušten i prirodan. Strune su im se na vratu i repu viorile u kasu i trku u skladnom ritmu.

Ne bijahu baš krotki, nisu znali za uzde niti su podučeni radu kao domaće životinje, ali prema djeci osjećali su prijateljstvo, dopuštali su im da ih diraju i polako su išli za njima slijedeći ih u njihovim skitnjama po polju kad bi katkad odlazila na daleka mjesta i u nepoznate šume.

Kad su pristizala ždrebada, djeca su se veselila i još više bi im se bližila. A kako se ždrijebe od majke ne odvaja i stalno je prati u hodu, djeca bi se pridružila obiteljskom krugu i razgovarala s mladunčadi kao da bi ona željela naučiti njihov jezik i ponavljati ono što bi im oni govorili.

— Pođimo u šetnju. Jesi li gladan?

* Priča je objavljena u časopisu *Mompato*, Santiago, 12/12/1973, ponovo je tiskana u prilogu za djecu *Remolino* dnevnog lista *La Ultimas Noticias*, Santiago, I. god., br. 28, Cuaderno literario »Azor«, XX, br. 20, Barcelona, Španjolska; novine *El Rancaguino*, Rancagua, Čile 17/12/2000. — Op. prev.

Mnogo više pitanja negoli odgovora. Ždrebad bi ih gledala, i kad bi djeca posjela na zemlju, i ona bi se zaželjela odmora.

Među djecom bijaše i jedan sanjar. Njegov je otac imao biblioteku punu knjiga. Nitko mu nije priječio da im pride i pogleda čega sve to u njima ima. Samo što nije znao čitati. Još nije pohađao školu i, po svemu sudeći, nije bilo tu knjiga sa zabranjenim slikama koje ne bi djeca smjela gledati. Tako bi on uzimao knjigu po knjigu te razgledao one koje su imale slike.

Bila je tu i jedna s crtežima u boji u kojoj se nalazilo mnoštvo bijelih konja. Kad je to mališan otkrio, istoga je dana oprtrčao i razgledao čitavo polje. Pogledao je svakog konja i bi mu žalio što nije našao nijednoga bijelog. Čekao je dugo vremena, jednu godinu, dvije, i vidio je novu ždrebad što se pojavljivala u određeno doba. Ni jedno nije bilo bijelo.

— Zašto? Zašto? — pitao je.

— Nisu im preci bili bijeli. Nikad u ovom kraju nije bilo bijelih konja.

— Zašto otac ne može donijeti jednog kad ide na put? — zapitkivao je.

— Tvoj se otac ne bavi konjima. Odlazi u grad gdje nema konja.

— A čega ima?

— Automobila.

— Lijepi su, ali puno buče — izjavi. — Ne idu za nekim dok hoda. Ne gledaju ga. Ne bih mogao s automobilom razgovarati.

— Ali ni konji ti ne uzvraćaju.

— Ne. Ali mi se čini da me razumiju. Gledaju me, slijede, drago im je kad ih diram. Prijatelji su mi.

Noć tog dvadeset četvrtoga prosinca bijaše osobita, blaga i vedra; bez daška vjetrića. Činilo se kao da se ne smrkava. Nešto je u zraku nagoviještalo jedinstveni događaj, i zvijezde su bile sve sjajnije. Najednom, izranjajući kao sunce iza planine, pojavi se golema blistava zvijezda bacajući s neba na zemlju neobično snažne snopove svjetlosti. Odrasli i djeca ustadoše i zagledaše se u njezinu natprirodnu blještavost. Kretala se kao luč koja pokazuje put. Konji stadoše slijediti taj sjaj, i dok su išli, svjetlucave su ih zrake obavile i bojile im kožu u djevičansku bjelinu. Netom bi ih dotaknuo iskričavi zvijezdin sjaj, postajali su bijeli–bjelcati.

Dječak, sanjar, rastvorenih je očiju gledao tu promjenu. I onda ga uhvati velika tuga kad su konji napustili svoja staništa, krenuli za zvijezdom i izgubili se iz vida. Plakao je i plakao osjećajući da mu ta zvijezda kradljivica i nije prijateljica kad mu je ukrala konje.

A konji su išli i išli za svjetlošću. Kad su stigli kod jaslja gdje se rodilo dijete koje su zvali Isus, ili Dijete–Bog, zbili su se u bijelo stado, a koža im je sjala kao da zrači svjetlošću.

Tamo se zadržaje cijelu noć, a sa svanućem krenuše natrag.

Kad su se vraćali, dijete izađe pričekati ih na putu. Skakutalo je i pljeskalo od zadovoljstva. Smijalo se, klicalo i pozivalo svoje drugove da se s njime ve-

sele povratku konja i tome što su se svi pretvorili u tako bijele i lijepe životinje kao na slikama koje je vidio u knjigama.

I otada to se mjesto zove »kraj bijelih konja« jer na čitavoj zemaljskoj kugli ni na jednom mjestu nema bjeljih konja od onih koji tu žive i tu dolaze na svijet.*

CRVENOKOSA DJEVOJČICA

Volio je mnogo crtati. I to najradije ljudske likove. Prije nego druga djeca davao im je obilježja osobnosti s mnogo pojedinosti, i uvijek neizostavno bili su u društvu. Nikad nije nacrtao samcati lik. Prije ili poslije dodao bi im druga ili družicu, govoreći: »Da ne bude sam.«

Majka mu je imala veliki album u kojemu je čuvala njegove crteže. Mnogo ga je zabavljalo prevrtati mu listove i gledati različita lica. Koga li sve tu nije bilo! Vatrogasci, vojnici, gospođe, gospodice, starci, vozači, pajaci, vježbači na trapezu, učenici.

Da bi proslavila njegovih devet godina, majka ga kao rođendanski dar odvede u kazalište pogledati balet »Coppeliju«. Vidjevši priču u kojoj neki starac želi unijeti život i udahnuti ljudsku dušu svojoj najljepšoj lutki, i u tomu uspije, on je zamišljao da može dati život svojim nacrtanim likovima pa se okružiti njima kao svojim najboljim prijateljima jer izašli su iz poteza njegove olovke i imali su izgled koji se njemu sviđa. Otad sve je više provodio vremena gledajući album u kojemu su njegovi raznobojni likovi stvarali svijet njegovih želja.

I kad se zamomčio, i dalje je čuvao sjećanja na djetinjstvo želeći da njegovi likovi, narisani bojicama, ožive kako bi činili najjedinstveniji krug savršenih i odanih prijatelja — jer on ih je nacrtao sa svim onim odlikama što se njemu dopadaju.

— A crvenokose djevojčice? — pitao se. Bilo je mnogo djevojčica i neprestano su se ponavljale, i gotovo je svaka bila crvene kose i prebijele puti, a crnih i velikih očiju koje su zauzimale gornji dio lica. A onda je prvi put odlučio naslikati na velikom papiru samo jedan lik crvenokose djevojčice. Naslikao joj je crte lica sebi na ugodu i zamišljao ju je kao svoju moguću djevojku. Slikao ju je kao što zaljubljenik slika svoju dragu koja mu služi kao model. Bio je to lik iz njegovih dječjih maštanja što se nastavljao i u njegovim mačkim snovima. Ne, nije promijenio svoj ukus prema ženama. Najviše ga je privlačio njihov tjelesni izgled.

* Priča je objavljena u časopisu *Mamputo*, 23/12/1975, Santiago, Čile. — Op. prev.

Nekoliko je dana radio na toj slici. Tako je bila savršena da ju je pričvrstio na zid u svojoj sobi kako bi je svaku noć mogao gledati iz postelje. I pomislio je ne jedanput kako bi možda mogla oživjeti, ali ne kao nestvarna lutka staroga Coppeliusa, ne kao nemoguće ostvarenje koje bi izišlo iz crtaćeg papira, već kao žena od krvi i mesa. Nego, tko to zna, možda bi je mogao susresti na ulici, na plesu, putovanju... tko bi to znao? Događa se da se snovi ostvare, ili možda, ne? Ali, kada tražiš, kad si uporan, kad predano tragaš za nečime za čime žudiš i što te hrani... Zar Amerika nije bila Kolumbov san? Zar knjige pisaca nisu tiskani snovi? A telefon, zar on nije prijenos glasa što ga je stvorio netko tko je sanjao o zbližavanju udaljenih?

Kako li se uvelike iznenadio kad su se na početku mjeseca odselili susjedi, a među novim stanarima bila je petnaestogodišnja crvenokosa! Običavao ju je gledati svaki put kad mu se za to pružila prigoda, i ne samo gledati nego ispitivački promatrati. Opazi da mnogo sliči djevojčici iz njegovih snova, samo što je imala malene oči, a ne kao njegovi likovi — očiju poput krinke. To mu je na početku zasmetalo, ali poslije, malo-pomalo postade mu nebitno. Zapođjene razgovor sa susjedom, a oči su joj bile nasmijane. Postajale su još manje kad bi se smijala; gotovo da su nestajale, što je bilo osobito dražesno.

Skupa su odlazili u školu. Nisu pohađali istu školu, ali su išli istim putem i polazili su isti razred, pa su uspoređivali ono o čemu su učili. Mnoge su zadaće rješavali skupa. Crvenokosa je bila vrlo pametna i dobra učenica.

Njihovo druženje potrajalo čitavu godinu dana.

Kad se približavao Božić, njihove su se obitelji sastale i tijekom vrlo ljubaznog susreta odlučile skupa proslaviti Badnju večer.

Njih je dvoje pomagalo kititi jaslice. Kad je nastupila očekivana noć, pjevali su božićne pjesme, jeli su puricu i primali mnoge darove.

— Evo, da me nikad ne zaboraviš — reče mu ona i pruži lijepo savijen omot u kojemu je bio zlatan privjesak za ključeve i pokretljiva ribica što se činila živom.

I dometne:

— Nemoj pomisliti da je moja majka kupila dar. Ja sam ga kupila od svoje uštedevine.

Imala je krasnu kasicu u obliku vjetrenjače s pokretnim krilima.

On je šutke gledao. Malo se postidio jer je njemu otac dao novac za kupnju darova. Uzme prozirnu kutiju s maramicom složenom u obliku ruže i, pomalo sramežljivo, joj je dade.

— Nikad neću obrisati nos ovom maramicom. Čuvat ću je ovakvu — reče mu ona.

Približiše se dok su gledali jaslice.

— Vjeruješ li u Boga-Dijete? — upita ga ona.

— Ne — odgovori. — Moji roditelji vjeruju. Čini mi se to lijepom legendom. Legende su priče koje se doživljavaju kao kazališna predstava. Je li nužno vjerovati?

U njoj nestane dotadanjeg divljenja zbog bezbožnosti njezina prijatelja. Bio je to početak udaljavanja koje ih je odvelo različitim putovima.

Ali jednome i drugome bijaše to prva ljubav, ona najčišća, i on je, više nego ona, čuvao u svojim sjećanjima kao lijepi dio svojega života.

Sačuvao je zauvijek i privjesak za ključeve, različite ključeve kojima je otvarao različita vrata. I svakoga Božića savitljiva bi ga riba živo podsjetila na nezaboravni stvarni događaj koji mu nikad nije izbljedio.*

Sa španjolskoga preveo Jerko Ljubetić

* Čini se da ova priča nikad nije tiskana u originalu, a nije poznata ni godina kad je napisana pa bi ovaj prijevod na hrvatski jezik mogao biti njezin prvotisak... — Op. prev.

Pepita Turina

Tri razdoblja Sergijina života

Prvo razdoblje

Izišla je u hodnik. Osloni se na okvir vrata. Vidjela je kako dolazi Horacio Dambria.

— Bio sam vas tražiti u atelijeru, ali vas nisam našao. Budući da vam je učitelj slikanja bolestan, digli ste ruke od kistova. Čini li vam se da je dobro kad se umjetnica pretvori u bolničarku?

Pošli su hodnikom udaljavajući se od vrata. Horacio je uputio još jedno pitanje kojim je točno izrazio ljubomoru, laganu i dirljivu ljubomoru.

— Znaš li da te Jorge voli?

Kako su to jednostavne i lijepe riječi kojima netko ispituje ima li zapreka da se još više približi. I kad te riječi izgovori netko koga potajice počinjemo voljeti na način koji nije lako odrediti, ali koji je upravo takav da vam ubrza puls.

Bila je sklona tomu da muškarci zadobiju njenu naklonjenost zbog kretnja i glasa. Poslije očiju i sluha, druga opažanja bila su joj prilično nebitna. Njezino neprijateljski raspoloženo osjetilo mirisa hvatalo je i najslabije zadahe što su ih ispuštala tijela; nije smatrala da je njezin ukus po volji ljudi, a njezini postupci, uz to, nisu marili za mnoga druga zadovoljstva.

Bilo je sada u Horacijevim očima određene požude koju je ona znala prepoznati, i ona joj disanje pretvori u lagani gušeći užitak.

Sergia nije odgovorila. Odgovor ne čine samo riječi.

— Je li te poljubio? — uporno će on.

— Da.

Visina njegova glasa bila je za pola tona niža nego obično; bio je vrlo ugodno snižen i, kao da je naišao na pukotinu, jače je odjeknuo lagano silazeći, pa se činilo da je iznutra ispunjen. Biti s Horacijem nije bila samo želja, bila je to nasušna potreba, u što se sve više uvjerala: moja sudbina si ti. Provodila je takav život da se štitila od uživanja s onima koji je ne bi trebali voljeti. I ako ju je ovaj prijatelj Jorgea Miralla potražio, i kad joj je nekoliko trenutaka pravio

društvo i postavljao istražiteljska pitanja, nisu li to bili znaci koji zavrjeđuju nekakav zanos.

Sergijina jednosložna riječ ispunila je tugom Horacijeve oči. Istodobno, bio je ohrabren prevlašću. Unatoč maloprijašnoj potvrdnoj izjavi, smatrao je da je onoga drugog pobijedio. Pokuša raščlaniti njezinu neuhvatljivu ljepotu; zašto izgleda zgodna, a da to nije?

Zavlada tišina, onakva tišina koja katkad znađe prekinuti čak i najživahnije razgovore.

Prešli su kratki put udaljavajući se od Jorgeove sobe i ušli su u zagušljivu sredinu.

Tamo je zrak bio zasićen i činilo se kao da sat pokazuje netočno vrijeme. Već bijaše stiglo nekoliko posjetitelja. Horacio pozdravi sve ljupkim smiješkom. Sergia nije nikome prišla, pozdravila ih je kimanjem glavom, i zastala je kod vrata, držeći se kao netko tko je tek stigao i spreman je uskoro otići, pobjeći. Nadoknadit će to vrijeme kao i uvijek. Bijaše to doba kad se hrđa hvata, a nitko nije tražio načina da je se oslobodi. Iščekivalo se ono naslućivano, a neizgovoreno, da bi se kasnije, poslije suza boli, dolijevale kapi ulja i progurao život. Bila joj je namijenjena, u tim obvezatnim satima, prema želji njezina učitelja slikanja, neka nadmoćna uloga što će poslije uroditi neutješnom prazninom. Njezina nepokretnost izazivala je bila poštovanje i bila je gotovo uzvišena, kao međučin koji se trebao nastaviti daleko od ovog dekora. I ti glasovi je sada sjećaju iz zaboravljenih užljebina i nestaju netom neki stvor prestane postojati u tom ograđenom prostoru. Znatiželjna, od onoga što je slušala propuštala je čudna mišljenja, izmiješane glasove koji su očitovali neujednačena i različita stanja duha. Davali su joj nove zamisli. Pokuša srediti nesklad glasova. Bilo je riječi koje su ostajale u njoj u tisućama svojih preljeva, i tamo su se, izgubivši svoj zvuk, umnožavale u tišini. S bolesnikom je razgovarala neka stanarka s kata.

Kad žena ode, Jorge joj pokretom dade znak da mu pride. Povjerljivo joj rekne: »Jednom ću i ja shvatiti tu čudnu divotu koja biva kad se ništa ne govori, i kad se nema potrebe išta kazati.«

Tada joj pogled dodirne kožu — Horacijev, kao da je prekorava što je povjerljivo izmijenila riječi s čovjekom koji je »također« volji.

Horacio se oprosti, a Jorge Mirall joj rekne:

— Želim te portretirati. Naslikat ću te tvoje oči, ali ne pogled. Naslikat ću pogled kakav bih htio da ga imaš za mene. Odjeni sutra haljinu boje ciklame, onu koja mi se mnogo sviđa i ponesi iz vrta grančicu bugenvile koja se tebi mnogo sviđa.

Ona obeća.

Odjene haljinu boje ciklame, najbolju, onu koja se slagala s bojom njezina tena, očiju, kose i s njezinim izgledom očajnice. Drugačije se počešlja. Ne na drugačiji način, ne; manje se češljala... Njezina glatka i mekana kosa nemarno

je padala dajući drugačiji oblik njezinu ovalnom licu. Zbog boje haljine i savršenosti njezine izrade bila je još privlačnija, prisnija i otmjenija.

Uzdrhtale Jorgeove ruke započеше raditi na platnu sa strastvenom predanošću. Slikao je ono što je želio u sebi ponijeti čak i dalje od života.

Za šest dana više se umorio model nego slikar.

Stanovnici na katu bili su jako znatiželjni da vide Mirallov portret, koji je on skrivao od svih, osim od njihovih pogleda. Ostali su čak mislili da je slika голу. Žene su joj zavidjele na brončanoj boji puti, na njenoj veličanstvenoj, raskošnoj i sjajnoj kosi, i gledale su je kao da je nikad nisu vidjele. Ali odjednom, kajući se zbog toga što su stvorili loše mišljenje o njoj, više muškarci nego žene, držali su da ona ima »držanje« poštene, a ne nevaljale žene.

Za to vrijeme Jorge Mirall je ustvrdio da ravnodušnost i ljubav donose vrlo različita otkrića. Prije, kad je gledao Sergiju bez nekakvih primisli, na samom početku, imao je dojam da što se tiče ljubavne naklonjenosti, nema nikakvih izgleda.

Portret je nastajao samo kao dokaz postojanja te žene i njegove želje. A pokušavao je preobrazbe tog lica zaustaviti u onom izražaju što odražava osjećaje samo njemu dostupne.

Zamisao da je naslika nije bila nenadana, iako se to tako činilo. Imala je ona svoj razvoj, osjećajna nagnuća koja su se stopila u želji da je naslika, što je bilo jedino moguće u sadašnjem trenutku.

Ona je to podnijela neobično polaskana, ali sedmog popodneva ispadoše kistovi iz Jorgeovih ruku, zaprljavši ljubičastom bojom svijetli posteljni pokrivač. Njegovo se lice odjednom promijeni. Gotovo lijepa smirenost odražavala mu je spokoj bez bora, pomlađenost, oslobođenost svih tjeskoba.

Umro je sam, unatoč njezinoj stalnoj blizini. Stajala je pored njega, nedostižna i daleka, čuvajući svoju slabašnu volju za životom. Taj glas, koji je prije dopirao iz blizine, nije izražavao ni vjeru ni nadu — glas bez zlobe i odbojnosti, prestao je biti ono što je mogla čuti.

Slika je ostala nedovršena. Ostade s onom poznatom raspršenosti osobitoy u platnima Marije Laurencin.

Sergija nade mir u tomu što se više nije skrblila za bolesnika i što nije bila suočena sa svojom ljubavlju s osjećajima nepodudarnom.

Neposredno nakon smrti, oživjela je bit onoga što je nestalo i uvukla se u nju. Prođe nekoliko trenutaka, i ona gotovo nezamjetljivo sačuva svoju privrženost. Tuga joj postade nesnošljiva. Umor joj obuze tijelo i misli. Potresena strahom pod dojmom smrti i ozlovoljena životom, zaplače istinski u očaju.

Pribere se, smireniji otkucaji ublaže joj napetost. Savine se u struku i nasloni čelo na koljena. Odvojenu od okolne stvarnosti, obuzme je jasan i uzvišeni osjećaj, dobrotvoran, nezemaljski, bez činjenične strast, bez trunka nagona za borbu ili sebičnost. Prilagodi se na nekakav oblik savršenog prijate-

ljstva lišena razočaranja i trvenja, prijateljstva bez suživota u kojem je glas preminulog Jorgea Miralla bio žarka uspomena.

Drugo razdoblje

Sergia je provodila svoj prvi dan na obali, ukapala obuću za izlete u pješćane dine, lutala je po proplancima prekrivenima zemljom i slabunjavim zelenilom, zaranjala u more, prolazila između ribarskih kuća, pored sasušenog osjebada u tamnomodrom cvatu, geranija i hortenzija.

Pred noć, kad su zlatni napršnjaci sklopili svoje latice i savili se sami u sebe, štiteći se od noći i njezinih prvih sjena što su dodirnule travu, ona je također osjećala želju da se smota.

Predvečerje u tom kraju bijaše divno, a nije ga prihvaćala vedra srca.

Odvojena od odjeka plača i mirisa uvelog cvijeća, daleko od grada u kojem je Jorge Mirall počivao u grobu, sjećala se dijela onoga života koji je bio povezan s njome. Osjećala je tajanstveno prožimanje s one strane groba, odakle Jorge Mirall, kao u nekom snu s proricanjem, najavljuje njoj budućnost: »Sada, kada nemam usud onoga koji posjeduje vanjski izgled, nisam bliže tebi. Voliš one koji mogu biti s tobom i činiti tebi društvo, a ne dodiruju te, i više voliš da te ne diraju. Njihova nazočnost ti je potrebna. Bez nje svaka moguća ljubav nestaje. Horacio nije sada s tobom, ali znaš da nisi sama. Nisi mu napisala nijedno pismo. Ne želiš pisati jer te riječi loše predstavljaju. Govor također. Šutljiva si, bez životnog kliktanja. Sada možeš zadovoljiti svoju šutljivost i izbjeci usiljene razgovore i objašnjenja koja malo objašnjavaju. Sad, kad sam ja nestao, narast će ljubavni izljevi što isijavaju iz Horacija i tebe; oni koje samo ljubav probuđuje i ogorčava. On u tebi neće ništa naći od onoga što očekuje, i to će te, zbog strašnih i divnih razloga, zarobiti. Stvorit ćeš u njemu sanjanu nestvarnost: već razmišlja o onome što ti znaš pružiti ako se prepuštanje zгоди. Ti, ne znam zašto, potičeš maštanja, unaprijed uživaš u izazovu neistraženoga. Žena si koja izazivaš u čovjeku unutrašnju grozničavu užurbanost kojom ide u osvajanje onoga što je teško; žena si koja privlači i o kojoj se misli da je »učena« i koja te zarobljuje jer to nije. Za Horacija ćeš biti pobuda, jedna od privlačnih mogućnosti. Voljet će te sažalijevajući tvoj način življenja. Znaš da te ne očekuje usamljenost, konačna i strašna usamljenost. Ako okreneš jedan telefonski broj, odgovorit će ti glas, čovjek koji sanja, koji je mnogo sanjao o tebi kao ženi savršenoj za postelju. Znaš da ćeš ga iznevjeriti, i da će i dalje biti s tobom ne našavši ono što je zamišljao. Mučit će se s onim što nije očekivao i ta muka bit će mu robijaški lanac, a i slast veća nego što je očekivao. Horacio će za prisnih trenutaka, osjećajući se izgubljenim u tebi, uživati s tobom kao s malo kojom ženom, ne poznavajući ti lomove, ili će ih jedva naslućivati. Neće znati zašto se predaješ i neće moći to sebi objasniti.

Tražiš uvijek onoga na kojega se možeš osloniti, pa iako čini da patiš, samo te on zna donekle utješiti. Mučenica si i mučiteljica, i neumorno više si željna svestranih razgovora nego onih koji vode tvoji subesjednici, do kojih dopiru tvoje glasno izgovorene riječi. Sve je udaljenije moje lice od tvojega. Nisi mi rekla zbogom; ja sam onaj koji ti je to rekao. Biti pored tebe bijaše zadovoljstvo, ali došla je smrt, i morao sam otići. Postojao sam i prije tebe; međutim, otkako si mi prišla, sve što se događalo, bijaše samo moj susret moje ljubavi i tvoje uzdržljive ravnodušnosti, zbog koje ti nisi kriva. Imaš nekoliko pitanja koja te obuzimaju. Neka ćeš uputiti Horaciju i njegovoj raspoloženosti da ti odgovori, a tvoja bljedoća neće biti od boli — bit će to dirljiva sreća koju već osjeća, bez tvojih dvojbi, žena.»

Sljedećeg dana Sergia je otkrila nekoliko puteljaka pokrivenih ilovačom što su vodili na različite strane. Prošla je ispod spleta punoga eukaliptusova mirisa i kroz sjene borova i akacije. U predvečerje zastane na pijesku na kojem je more nanijelo kosu alga. Bilo je to more bez galebova — čitavog dana tek je vidjela samo jednoga u letu, i premda je bilo u obilju ribarskih kuća i mogle su se vidjeti mreže kako se suše, za sve to vrijeme nije ugledala na moru ribarske brodove. Kad je noćna boja prevladala, pun je mjesec spustio perje svoje svjetlosti na selo, a blagi je vjetar zanijhao cvijeće i raznosio mirise bora i eukaliptusa.

Drugog dana pride lječilištu obojenom u bijelo. Kroz njegova vrata, prozore i lončanice sunce je prolijevalo svoje zrake. Bolesnici povučena držanja, zbijeni u sjeni, čeznuli su za suncem, koje im je bilo zabranjeno. Mrki pogledi nekolicine, koji su je vidjeli kako ih gleda, izražavali su zavist izazvanu njezinim slobodnim hodom po jarkom suncu, izvan njihova trijema, prikovani uz stolice za odmor.

Nešto poslije susrela je neke praznovjerne ljude kako se bave čaranjem kao jedinim načinom da zadovolje svoje nemire i izlaženja iz svoga uskog kruga. Praznovjerje je bilo posljedica njihova skućena života. U nedostatku shvaćanja onoga što jest, izmišljali su ono čega nema ne bi li proširili svoj svijet. Htjeli su joj dati ljubavni napitak, kamenje privlačnosti koje donosi novac i sreću, i ona to odbije smijući se ponuđenim darovima, a koji joj nedostaju, ali ih i oni nemaju.

Na zid svoje kuće objesti portret što su ga načinile Jorgeove ruke pred smrt. Boje su bile u samoj »biskupskoj« ljestvici, od pozadine do odjeće i grančice buganvile koju je držala između palca i kažiprsta. Činilo se da iz nje promatra život što će nastaviti bez njega, a pogled joj je imao takav izražaj kakav njezine oči nisu nikad imale. Iz tog portreta nije neprijateljski gledala ono što joj je bilo neprijateljsko niti ono što će joj i dalje to biti. Ne, taj portret bijaše zrcalo i točno je odražavao njezinu sliku. Nije to bila vrjednija i draža maestrova učenica.

Pripremi platna i kistove. Namjesti tri manja na kojima će usporedno raditi. To je najviše voljela. Svako platno zidne veličine je plašilo. Smanjivala bi im površinu. Željela je letjeti zatvorena u kletki. Njezin neformalni likovni način izražavanja udaljio ju je od uspjeha, divljenja i slave. Iz njezine nepodložnosti rodio se neformalizam kojemu su se jedino Jorge Mirral i još nekolicina divili. Paleta joj je bila obojena jesenskim tonovima. Njih je najviše voljela; jesen je plješiva, a priroda nagrizen. Povuče preko dva platna vodoravne crte, načini gustiš od savijenih linija. Ono što je ravno i okomito, činilo joj se uzdignuto, pobjedničko, a ona je bila savijena, pritisnuta nekim teretom što joj nije dopuštao uspraviti se. Na dvije slike učini obzorja valovitim, poprska ih grumenjem u sve većim mrljama i doda svega nekoliko poetskih poteza. Oslušne pa onda uobličići i svoje unutrašnje izrođenosti. Naslika željezo i kovinu zahvaćene hrdom, razbijeno staklo, iscrvotočeno drvo, klisko kamenje, stvari u raspadanju. Na jednom platnu, grebući noktima i glađenjem, izmami boje i odmah ih jagodicama prstiju izravna. Na trećem stalku izrazi nekakvo razdragano veselje kaligrafskim potezima gotovo poput biljaka. Pustivši sebi na volju, zamrsi kaligrafiju ružnim linijama. Veselost predstavljena ružnoćom? Onda se pojavi njezin smisao za red i stade kaligrafiju uljepšavati. Slijedeći svoj unutrašnji poriv, oplemeni svoje poteze i načini divne ispravke tako da je nered od puštanja sebi na volju — nestao. Oh, kad bi mogla slikati kao Tizian! I započne rabiti onu žutu boju koja u svim njezinim radovima blista prozračnošću iznad druge višebojne dorade, preko one unutrašnje svjetlosti svjetiljke što joj je obasjavala pūt na njezinim portretima. Nemoguće je biti ono što nije. Zbog svoje nemogućnosti obuzme je bijes za trenutak i nahrupi želja (koju, na sreću, svlada) da baci mahnito sva platna u kut kako bi se svježja boja razlila i uništila obzorje.

Slikala je nekoliko sati. Na kraju pokupi platna i brižno ih stavi na pod okrenuta prema zidu da ih ne vidi i da je ne progone.

Odluči pisati Horaciju. Ispiše samo jednu stranicu u kojoj se ispričavala što se nije nastavila s njime dopisivati.

»Pozdravljam te s pomoću željeznica, s pomoću zrakoplova, s pomoću svih suvremenih mehanizacija koje mogu rabiti da bih se obratila tebi koji si mi u dubokom sjećanju. Ne volim pisati. Nikad mi se to nije sviđalo iako sam to trebala činiti kad sam znala manje o onome što mi se sviđalo. Ne zadovoljava me pisanje pisma. One koje volim, drago mi je osjetiti ih pored sebe, dodirnuti ih osjetilima i mišlju pretvorenom u abecedne znakove. Moja pisma, dopusti mi da sebi umišljam, bliže te k meni, a ja ne želim takva približavanja koja bi potrajala dalje od danas. Promijenit ću se. I ti isto. Iskrenost je nestalna. Šutnja! Šutnja čini udaljenost teškom, a isto je takva bliskost objašnjenjima. Ostavljam ti vremena da misliš o meni i da mi se utječš sposobnošću svoje mašte. Na siromaštvo nekog vegetirajućeg duha ne bih trošila vrijeme jer bih

se izgubila. Ali na tebe, da. Htjela bih ti pokrenuti maštu, i mislim da mogu uživati samo s ljudima koji je imaju.»

Treće razdoblje

Čuvarica kuće izvan grada koju je unajmio Horacio za njihove susrete, smatrala ih je parom koji je tražio postelju. Nije bila sposobna zamisliti nešto drugo. Kako bi ona mogla misliti nešto drugo, nego da je žena koja se noćima zatvara s mladim čovjekom, izmučene duše i ispaćenog tijela, jednako kao i ona u šesnaestoj godini na pšeničnom polju poslije kakva kratkog prostodušnog razgovora, osjetila u sebi muškarca bez strepnje i bola.

Jednog joj se dana učinilo da je čula kako gošća plače. No, kad ih je sljedećeg dana vidjela, u njoj se pojavi zavist i zaboravi ono što joj se pričnilo.

Paziteljčine pretpostavke bijahu poprilično točne kad su se odnosile na nešto poput glasnog jecanja, pogotovo kad ih je vidjela kako izlaze iz kuće, mladi i zaljubljeni, a blijedih lica utonutih u šutnju.

U Sergiji se pojavi želja da se daje. Nije se mogla othrvati ljubavnim nemirima i njihovim mukama. U tim trenucima njen život je postao bogatiji. Odluka je nastala iz unutarnje želje. Činilo joj se da ne bi htjela niti znala živjeti bez ljubavi.

Predade se plašljivo. Za njenu narav bijaše to izljev strasti. Nije se bojala govorkanja jer bijahu nepoznat par u velikom gradu. Ta odvažnost ne bi se mogla ostvariti da se prije nije oslobodila strogih načela. Kad je stigao tren, srce joj stegne strah. To srce puno predrasuda. No, njezino se tijelo nije bojalo, i mora da je veći strah ležao u njenom srcu.

Horacio je bio onaj koji joj je ulio znanje o trenutcima ljubavnih parova na tajnim sastancima. Svojim prstima otkrila je oblike njegova tijela. Ruke su mu bile osjećajnije od zatvorenih očiju.

Mnoge noći nije ništa drugo tražila nego njegov dodir. I njezina spoznaja je obasja.

Otvore joj se oči, a to je i htjela.

Upoznavši Horacijevu golotinju, začuđeno se upita koje su zapravo boje njegove oči, i nije bilo važno što to ne zna. Znala je, ali nije bila sigurna. Znala je to, pa je zaboravila. Sada je upoznala izraz njegovih očiju koji su samo mogle poznavati njemu prisne žene, a s njegovih je usana osjetila glas bez riječi, neki novi zamor i njegov san u kojem ju je imao nesvjesno pored sebe, upoznao je i volio.

Duboko je udisala noćni zrak što ga je pored nje izdisao muškarac — prvi. On joj nije upućivao riječi noćnih ura, riječi ložnice. Što li je rekao prošle noći? Ništa što bi vrijedilo zapamtiti, a mnogo što bi trebalo odmah zaboraviti.

On je volio svjetlost, potpunu rasvjetu za ljubav. Njoj se sviđala polusjena, gotovo mrak, izostanak svjetlosnih učinaka i neukusnih pokreta.

Zadovoljstvo je olako primao, začuđujuće olako, dok su nju prijateljičine povjerljivosti i njeno sadašnje iskustvo pritiskali kompleksima. Mnoga su je pitanja »zašto« i prigovori zaokupljali. Nije im dopuštala da je savladaju jer je htjela doživjeti bljeskove neobične sreće, osjećala je nekoga koji je u njoj našao zadovoljstvo. Međutim, pitala se: kakva sam ja? To je htjela doznati od njega, da joj on to odgonetne. Raspolagala je dotada samo osnovnim spoznajama, on je, međutim, mogao uspoređivati. Budnu, pored usnulog čovjeka, obuzimala ju je tuga kajanja. U sjeni njegova posjedovanja osjećala se osvježena žarom i bila je ushićena svojom potpunosti i savršenstvom. Imao ju je djelomično i smatrao je da, prebrodivši teškoće koje su se u jednom trenu činile nesavladljivima, može umnožiti ljubavničke vještine kojima se ona, nedvojbeno, nudi. Zamišljao ju je kao zoru ili pupoljak, i uvjeren je očekivao da će mu dan ili cvijet biti po njegovu užitku i pružiti mu potpuno zadovoljstvo.

Povjetarac na kraju ljeta svake je noći blago šumio kroz spuštene rebrenice i žuborio je o skrivenoj ljubavi djevice koja, unatoč svemu, nije prestala to biti.

Neočekivano, Horacio, koji se nije bavio umjetnošću, dobije iz inozemstva ugovor za unosni posao. Ne htjede otići bez Sergije, i zaprosi je.

Ona je trebala kazati NE, imajući na umu različite mogućnosti svoga budućeg života. Ipak reče DA. Tražeći zaštitu, prihvati najslabijeg zaštitnika od svih ljudi koje je poznavala.

U zračnoj luci isprate je samo dvije prijateljice, koje više nikad neće vidjeti.

Gore, s visine, iz broda u letu promatrala je pejzaž. Sve je odlazilo, da, odlazilo. Pored njezina sjedala nalazio se je njezin čovjek. Prikovana, sjednjena s njim kao drvo križa, započela je putovanje koje će je zauvijek odvesti daleko od mjesta gdje je živjela.*

Sa španjolskoga preveo Jerko Ljubetić

* Priča je dobila posebnu nagradu u natječaju »ESPERANTE« sveučilišta Northeastern Illinois University, Chicago, SAD, i bila je tiskana u knjizi *Cuentos Esperante*, Editorial Universitaria Centroamericana — Educa, rujan 1986. Na natječaju su sudjelovali pisci iz 12 hispanoameričkih zemalja, Španjolske i Sjedinjenih Američkih Država — (Op. prev.)

DUBROVNIK

Slavija Kabić
Achim von Arnim
Eta Rehak
Pepita Turina
Ernesto Livaičić Gazzano
Stefanija Gjurša
Kurt Marti
Adolf Muschg
Elisabeth Meylan
Urs Faes
Adam Zagajewski
Jelena Vidović
Jasna Segedin
Zarko Milenić
Davor Mojaš
Milko Valent
Immanuel Kant
Jacques Derrida
Mario Kopic
Douglas Alton Smith
Đuro Vidmarović
Pijo Mate Pejić
Ružica Markić
Frane Baras
Josip Botteri Dini
Luko Paljetak
Ivana Burđelez
Vlaho Benković
Franica Vidović
Josip Lisac
Stijepo Obad
Vesna Čučić
Zdenko Zeravica
Tonko Marunčić
Zivan Filippi

RAGUSA

